

WIZERUNEK SZKOŁY I NAUCZYCIELA W POLSKICH SERIALACH TELEWIZYJNYCH

1. Wprowadzenie

Serial, jako gatunek telewizyjny, mieści się w nurcie rozrywki (Luhmann 2000). Cechą charakterystyczną tego nurtu jest funkcja zagospodarowania wolnego czasu widza. Luhmann, analizując nurt rozrywki medialnej, odwołuje się do ogólnego modelu gry – mamy w nim do czynienia z podwójnością rzeczywistości. Druga rzeczywistość jest konstruowana w oparciu o akceptację pewnych umownych warunków, jest oddzielona od rzeczywistości codziennej. Wiąże się to również z przyjęciem ograniczeń czasowych; gry mają charakter epizodów. Jednak rzeczywistość realna nie jest zawieszana na czas gry, trwają one raczej symultanicznie (Luhmann 2000: 56). Zachodzący pomiędzy nimi stosunek trudno nazwać w kontekście systemowej teorii mediów wpływem, choć w nurcie teorii psychospołecznych właśnie wpływ rzeczywistości przedstawianej na rzeczywistość zewnętrzną, rzeczywistość działań jednostek stał się uprzywilejowanym tematem badań. Przyjęcie perspektywy systemowej w badaniu serialu jako zjawiska komunikacyjnego otwiera nowe możliwości, umożliwia bowiem traktowanie mediów jako nośników specyficznych reprezentacji społecznych, pojmowanych w kategoriach konstruktów, zakładanych i reprodukowanych w dynamicznym procesie komunikacji (por. Wagner 2009). Wizerunek nauczyciela i szkoły w polskich serialach telewizyjnych traktowany będzie właśnie jako tego rodzaju reprezentacja: współtworząca i reprodukująca elementy wiedzy kolektywnej, zakładanej w serialach ze względu na:

- 1) proces rozumienia projektowany dla kolejnego konstruktu komunikacyjnego, jakim jest odbiorca masowy; z tym aspektem wiąże się posługiwanie się przez seriale typu opera mydlana stereotypami, co wydaje się ich cechą gatunkową (por. Geraghty 1991; Chandler 1994);
- 2) wytworzenie iluzji przystawalności rzeczywistości fikcyjnej do rzeczywistości działań jednostek – odbiorców.

W tym punkcie odnieść się należy do podstawowej funkcji, jaką Luhmann przypisuje programom rozrywkowym – odseparowania rzeczywistości fikcyjnej od „realnej” – pozwala to jednostkom potwierdzać własną tożsamość bez konieczności wchodzenia w interakcje (umiejscowienie siebie wobec świata, który jest przedstawiany). Jak zauważa Chandler (1994), realizm w programach telewizyjnych jest niczym innym jak konwencją, w serialach z założenia polega on na przystawalności do wiedzy potocznej, o której zakłada się, że jest szeroko podzielana. Świat konstruowany w oparciu o nią jest więc z konieczności uproszczony, schematyczny, a przez to bardziej uporządkowany i łatwiejszy w odbiorze. Stąd może wynikać opisywany przez medioznawców fenomen „eskapizmu”, którym tłumaczy się dużą popularność seriali. Ien Ang (1985), odnosząc się do „realizmu” seriali, zauważa, że ma on charakter raczej konotacyjny niż denotacyjny – odbiorcy uznają przedstawiane sytuacje za prawdopodobne ze względu na bardziej symboliczny charakter przedstawianych reprezentacji oraz ich zgodność z reprezentacjami własnymi, z tym, co uważają oni za prawdę o świecie. Wówczas wymóg realizmu denotacyjnego – istnienia odpowiednika sytuacji w życiu realnym jednostek – traci swą kategoryczność.

Bazując na przedstawionych spostrzeżeniach, argumentujemy, że badanie owych reprezentacji współtworzonych i reprodukowanych w serialach telewizyjnych daje unikatową szansę uchwycenia pewnych stałych, utrwalonych elementów wyobrażeń na temat obiektów świata społecznego. Ich uproszczenie i przejawienie staje się w tym przypadku zaletą – możliwe jest bowiem uchwycenie jakiegoś „wspólnego mianownika” zakładanego przez mass media w procesie tworzenia rzeczywistości II stopnia, świata omówionego. Rzeczywistość ta nie jest odizolowana od rzeczywistości działania jednostek, przeciwnie: obie mają zdolność wzajemnego wprowadzania siebie w stan rezonansu. Zakładać można, że w sytuacjach znaczących zmian społecznych, w fikcyjnej, lecz „uprawdopodobnianej” rzeczywistości seriali konstrukty komunikacyjne podlegają zmianom.

Przeprowadzona reforma systemu edukacyjnego (mowa o wprowadzonych w 1999 roku zmianach w systemie oświaty) wydaje się wydarzeniem zdolnym do wywołania zmian w postrzeganiu samej edukacji, szkoły i nauczycieli. Zmieniono bowiem nie tylko organizację instytucji szkolnych, ale przewartościowano cele, przeformułowano zasady i do pewnego stopnia normy rządzące procesem nauczania. Bez wątpienia ma to istotne konsekwencje społeczne. Celem naszych badań jest próba dotarcia do tego, co można określić jako zasób wiedzy kolektywnej – chcemy zbadać pewien modalny wzór społecznego myślenia o szkole i nauczycielu. Polem naszych badań są więc seriele jako nośniki reprezentacji komunikacyjnych współtworzących wiedzę kolektywną w jej wymiarze potocznym, wiedzę zdroworozsądkową. Media masowe – tu telewizję – traktujemy jako platformę reagującą na zmiany w otoczeniu i przenoszącą pewną założoną, uproszczoną i uwspólnioną wizję świata społecznego.

2. Serial telewizyjny w perspektywie socjologicznej

Defnicyjnymi cechami serialu telewizyjnego jest wielowątkowość (por. Kwiek 2005), podział na odcinki o równym czasie trwania i przeznaczenie do emisji na małym ekranie (por. Wyżlic 2007). Wydaje się, że większość polskich „seriali obyczajowych”, by użyć określenia nadawców, odpowiada cechom *soap opery* – jest ciągnącym się w czasie serialem, którego fabuła koncentruje się na problemach codziennego życia, często odnoszącym się do losów rodziny (Chandler 1994). Ten rodzaj serialu należy odróżnić zarówno od telenoweli (przedstawiającej losy bohaterów uwikłanych w historię miłosną i obejmującej ograniczoną liczbę godzin emisji – około 100) (por. Kwiek 2005), jak i od serialu, w którym każdy odcinek stanowi pewną samodzielną całość pod względem fabularnym, a kolejne odcinki łączą postaci kilku bohaterów. *Soap opera*, w przeciwieństwie do dwóch pozostałych gatunków, może być emitowana latami, jest produkowana na bieżąco, widzowie mają możliwość włączenia się właściwie w każdym momencie, ale mogą też obserwować realny upływ czasu w świecie przedstawionym (dorastanie dzieci, starzenie się bohaterów); często scenarzyści nawiązują tu do świata realnego (np. w czasie świąt również bohaterowie obchodzą święta). Tego rodzaju serial telewizyjny staje się dla wielu widzów elementem ich codzienności. Pora emisji zostaje włączona w rutynowy porządek dnia. W Polsce nadawcy telewizyjni używają określenia „serial obyczajowy” wobec gatunków, które można zaklasyfikować jako *soap operę*, jak i telenowelę. Odróżniają je natomiast od seriali komediowych (sitcomów) oraz seriali dokumentalnych.

Dla potrzeb realizowanego badania wprowadzamy rozróżnienie pomiędzy serialami typu „opera mydlana” oraz serialami, których każdy odcinek stanowi samodzielną do pewnego stopnia całość – jego przedmiotem jest każdorazowo inne zdarzenie, a losy bohaterów łączących kolejne odcinki rozgrywają się niejako na marginesie głównego wydarzenia (np. *Na dobre i na złe* – gdzie losy lekarzy z niewielkiego szpitala pokazywane są w tle, a pierwszy plan stanowią epizody z życia kolejnych pacjentów).

3. Analizowane seriale

Seriale poddane analizie wybrano, kierując się także następującymi kryteriami:

- 1) powszechność – wysoka oglądalność oraz ogólnopolski zasięg nadającej stacji (TVP1, TVP2, Polsat, TVN, TV4),

- 2) obyczajowość – fabuła zakotwiczona w realiach współczesnego świata, przedstawiająca bohaterów w realiach życia codziennego – w domu, pracy, w życiu towarzyskim,
- 3) analizowano tylko seriale produkcji polskiej, ponieważ założeniem badań było opisanie szkoły polskiej.

Tym samym do analizy włączono: *Tylko miłość*, *M jak miłość*, *Na Wspólnej*, *Klan* oraz *Pensjonat pod Różą*. Ten ostatni ma co prawda cechę epizodyczności fabuły – w każdym odcinku pojawiają się nowi bohaterowie i ich problemy, jednak początkowo pozostające w tle losy trzech przyjaciółek z czasem zaczynają dominować nad bohaterami epizodycznymi, a życie ich własne i ich rodzin, dzieci, mężów i narzeczonych wybija się na plan pierwszy.

Dodatkowo przeprowadzono analizę jakościową treści serialu *Włatcy móch*, który jako serial komediowy, niszowy, animowany stanowić może ciekawy kontrpunkt dla pozostałych. Wydaje się, że jest on ważnym elementem kultury młodzieżowej. Transmitowany przez stosunkowo mało popularną stację telewizyjną TV4, ma spore grono widzów w Internecie. Popularność tego projektu wyznaczają też gadżety z bohaterami serialu (tornistry, koszulki, piórniki, długopisy, zeszyty, maskotki). Serial dostępny jest również na DVD (wersja nieocenzurowana, od 18 lat). Powstał też film: *Włatcy móch: ćmoki, czopki i mondzioły*, który miał premierę w 2009 roku i cieszył się dużą popularnością wśród widzów (ponad 150 tys. widzów w pierwszy weekend, ponad 200 tys. widzów w pierwszym tygodniu emisji).

Jak już wspomniano, do analizy zakwalifikowano pięć seriali:

- 1) *Klan*, emitowany jest przez TVP1 od 1997 roku. Uważany jest za pierwszą polską telenowelę. Opowiada o wielopokoleniowej rodzinie Lubiczów. W klanie Lubiczów nie ma nauczyciela (pracującego w szkole), ale jest sporo uczniów – dzieci Rysia i Grażynki Lubiczów, ich koledzy i koleżanki, przyrodnia siostra Jerzego, a we wcześniejszych odcinkach – córki Krystyny i Pawła Lubiczów, a także syn Moniki Lubicz.
- 2) *Na Wspólnej*, serial TVN. Opowiada o losach siedmiorga dzieci z sierocińca, które, już jako dorosłe, zamieszkały na ulicy Wspólnej. W serialu gra spora grupa dzieci, które chodzą do różnego typu szkół. Jedną z bohaterek jest nauczycielką biologii (Danuta Zimińska) i pracuje w szkole podstawowej, w której uczy się jej młodsza córka.
- 3) *M jak miłość* to serial emitowany w TVP2 od 2000 roku. Opowiada o losach trzypokoleniowej rodziny. Ze szkołą związana jest Hanka Mostowiak, która pracuje w szkolnej świetlicy, jednocześnie studiując pedagogikę w systemie zaocznym (zatem pracuje bez stosownych uprawnień). Do szkoły chodzą też dzieci Hanka i Marka Mostowiaków, a także dziewczynka, którą opiekuje się Małgorzata Mostowiak – Zosia, i syn Marty Mostowiak – Łukasz. We wcześniejszych odcinkach uczniami byli bracia Zduńscy i Kinga (obecnie żona jednego z bliźniaków).

- 4) *Pensjonat pod Różą*, serial TV Polsat, obecnie dostępny na platformie ipla.pl. Głównymi bohaterkami są trzy przyjaciółki (Iwa, Maryla i Dusia) oraz pan Ksawery. Maryla jest nauczycielką w prywatnym liceum, uczy języka polskiego. Do tej szkoły chodzi córka Dusi – Kalina.
- 5) *Tylko miłość*, serial obyczajowy emitowany przez Polsat. Jedną z bohaterek jest Maja Kryńska, nauczycielka. Do szkoły (w której uczy Maja) chodzi córka architekta Rafała Roznera – Lusia. Mamy tutaj publiczną szkołę podstawową w wielkim mieście pokazywaną z perspektywy tak ucznia, jak i nauczyciela. Ten serial odbiega nieco od pozostałych. Chodzi przede wszystkim o poziom życia bohaterów i ich style życia, wzory konsumpcji. Akcja toczy się w środowisku bogatych architektów, projektantów. Przestrzenie domowe są duże i nowoczesne, a samochody drogie i sportowe.

Z punktu widzenia prowadzonych analiz interesujący może okazać się fakt, że nauczycielkę w tym serialu gra Małgorzata Kożuchowska, ta sama, która jest nauczycielką w serialu *M jak miłość*.

4. Metodologia badań

Przyjmując założenie o funkcjonowaniu reprezentacji społecznych jako konstruktów komunikacyjnych w obszarze rzeczywistości drugiego stopnia – wytwarzanej i reprodukowanej przez media masowe – opieramy się na modelu genezy tychże reprezentacji (por. Wagner i inni 1999; Trutkowski 2002). Pojęcie reprezentacji społecznych odnosi się do zbiorowych przedstawień zjawisk społecznych danej społeczności czy grupy, mających na celu umożliwienie podjęcia zorientowanych na nie działań oraz umożliwienie komunikacji pomiędzy członkami zbiorowości (por. Moscovici 1963). Dany obiekt staje się elementem rzeczywistości społecznej poprzez reprezentacje wypracowane i podzielane przez grupę (por. Wagner 1999). Model obejmuje dwie fazy w kolektywnym tworzeniu reprezentacji obiektów społecznych: zakotwiczenie i obiektywizację. Pierwszy ma charakter kognitywny, polega na włączaniu nowych elementów w istniejące już struktury wiedzy. Umożliwia interpretację nowych zjawisk w ramach istniejących schematów. Zakotwiczenie to procesy klasyfikacji i nazywania; obejmuje ono elementy porównywania, oceny i włączania nowych zjawisk w istniejące struktury wiedzy (Markova 2000: 448). Powoduje to, że nowy obiekt staje się częścią naszej rzeczywistości społecznej – nabiera znaczenia i ważności przez istniejące już reprezentacje, staje się więc istotny w społecznych relacjach (Trutkowski 2002: 341). Obiektywizacja to rozwijający się równolegle proces nadawania abstrakcyjnym ideom formy materialnej w postaci symboli, obra-

zów, metafor – to mechanizm, poprzez który reprezentacje społeczne otrzymują swoją formę¹.

Reprezentacje społeczne nauczyciela i szkoły zawarte w serialach telewizyjnych badane więc będą przez pryzmat tych dwóch procesów. Jakościowa analiza treści przebiegać będzie dwupoziomowo. Po pierwsze, zbadane zostaną wypowiedzi bohaterów seriali na temat szkoły i nauczycieli – sposób ich nazywania, określania, porównywania i oceny. Przedmiotem analizy będzie więc język serialu, a zastosowaną metodą – analiza pól semantycznych². Równolegle przeprowadzone zostanie badanie formy symbolicznego przedstawiania szkoły i nauczycieli przede wszystkim poprzez obraz, wizualizację tych kategorii, ich prezentację na ekranie telewizora. Ten drugi poziom szczególnego charakteru nabiera w analizie serialu *Włatcy móch*, ze względu na jego prześmiewczy charakter oraz fakt, że jest to serial animowany. Przedstawienia, z założenia przejęskrawione, mają wyrażniejszy charakter metaforyczny i symboliczny, niż to ma miejsce w pozostałych serialach. Analizowanie serialu przez pryzmat procesu obiektywizacji polega na drobiazgowym wyinterpretowywaniu znaczeń z przedstawianych interakcji serialowych bohaterów, wyglądu nauczycieli, używanych przez nich gadżetów, będących nośnikami statusu społecznego (ubranie, komputer, telefon, samochód), stylu życia, relacji z innymi bohaterami. Szczególny nacisk położony zostanie na rolę społeczną nauczyciela – oczekiwania wobec niego ze strony partnerów roli, normy, którym podlega, wartości, którymi się kieruje, aspekty osobowościowe i strukturalne roli społecznej. Podobnie szkoła analizowana będzie zarówno jako przestrzeń życia codziennego bohaterów (wygląd szkolnych sal i budynków, wyposażenie, kolorystyka), jak i jako instytucja społeczna – propagowane przez nią wartości, system sankcji, funkcje edukacyjne, wychowawcze, rekreacyjne i opiekuńcze. Poszukiwane będą także sposoby przedstawienia szkoły jako miejsca pracy – tu ważnym wymiarem będą partnerzy roli nauczyciela, otoczenie strukturalne organizacji, jej kultura, zaplecze finansowe itp.

Materiał badawczy stanowią odcinki wymienionych seriali dobrane w sposób celowy: z każdego serialu spośród odcinków emitowanych w 2008 lub 2009 roku wybrano 10 odcinków, w których obecne były wątki nauczyciela lub szkoły. Po weryfikacji materiału analizie poddano, w przypadku badania reprezentacji nauczyciela, 5 seriali, 41 odcinków, 152 sceny, w przypadku szkoły – 5 seriali, 60 odcinków, 84 sceny.

---

¹ Procesy zakotwiczenia i obiektywizacji szczegółowo omawia Cezary Trutkowski (2002), krytyczną dyskusję na ten temat można znaleźć w pracach: Jodelet 1984; Wagner, Elajabarietta i Lahnsteiner 1995; Clemance 2001.

² Analizę pól semantycznych definiujemy za Robin jako „szukanie znaczenia tekstu, zdania, wyrazu (...); wymaga pozornego rozłożenia ciągu wypowiedzeniowego i porządku wypowiedzi po to, by złożyć je na powrót zgodnie z czytelnością znaczącą” (Robin 1980: 252–256).

5. Obraz nauczyciela w analizowanych serialach

5.1. Wygląd

W analizowanych serialach nauczyciele pokazywani są w domu, rzadziej w szkole. Jeżeli w szkole, to najczęściej na zewnątrz budynku, rzadziej na boisku szkolnym, w klasie, korytarzu, gabinecie. Nauczyciele przedstawiani w analizowanych serialach nie odbiegają od wizerunku statystycznego nauczyciela polskiego (por. Niezgoda 2005). Zazwyczaj są to kobiety. Trudno jest wnioskować na temat stopni awansu zawodowego, widać jednak, że są oni (one) raczej starsze (nie ma reprezentantów poniżej 30. roku życia). Nauczyciele plasują się w klasie średniej – podkreślane są ich niewielkie zarobki, korzystanie z komunikacji miejskiej lub starszego samochodu klasy ekonomicznej, nie dysponują modnymi, nowoczesnymi gadżetami (np. telefonem, laptopem), mieszkają w tradycyjnych wnętrzach – podmiejskich czy wiejskich domkach, przeciętnych mieszkaniach. Bywa, że mają kłopoty finansowe (*M jak miłość*, *Pensjonat pod Różą*, *Na Wspólnej*). Zatem obraz nauczyciela na ekranie nie odbiega ani od stereotypu, ani od przeciętnego obrazu wyłaniającego się z badań nauczycieli – nauczyciele polscy to kobiety, dobrze wykształcone, o nie najwyższym statusie ekonomicznym (por. Niezgoda 2005).

Analizę wizerunku nauczyciela w serialach telewizyjnych rozpoczynamy od ich wyglądu. Wygląd zewnętrzny, na który składa się ciało i strój, może być traktowany jako istotny wskaźnik społeczny. Jest ponadto wizualną formą wyobrażeń na temat przedstawicieli tego zawodu. Nauczyciele w serialach wyglądają sympatycznie. Są na ogół szczupli, przeciętnie atrakcyjni. Uwierają się klasycznie, schludnie i czysto, rzadko są to ubrania bardzo modne czy ekstrawaganckie. Wyjątek stanowi bohaterka *Tylko miłość* – widać tu brak troski o realia, nauczycielka szkoły podstawowej ubiera się w stylu koktajlowym (modne sukienki, buty na obcasie – pomimo podróży autobusem i konieczności dojścia do przystanku – małe kopertowe torebki, do których żadne prace, klasówki czy zeszyty się nie zmieszczą). W *Pensjonacie pod Różą* jedna ze scen przedstawia rozmowę nauczycielki z jej dorastającym synem na temat wyglądu. Syn zwraca uwagę na niemodne, ciemne, postarzające ubrania bohaterki. Uwaga ta zostaje przyjęta z lekceważeniem. Nauczycielka wyraźnie daje odczuć, że kwestia ubrania nie ma dla niej znaczenia. Wygląd zewnętrzny jest sprawą marginalną, ważniejsze jest wnętrze człowieka. Ta opozycja, wnętrze–wygląd zewnętrzny, odpowiada obiegowym stereotypom klasyfikującym ludzi na ładnych i mądrych. Według tego podziału serialowi nauczyciele są zdecydowanie mądrzy. Tego rodzaju umieszczenie nauczycieli poza kategorią atrakcyjności fizycznej, seksualnej sprzyja z jednej strony wyższemu prestiżowi zawodu – odejmując nauczycielom przywiązanie do przedmiotów materialnych, uleganie pokusom ciała, akcentujemy zalety ducha. To echo zapisanego w kulturze chrześcijańskiego dualizmu ciała i duszy. Ma ono

jednak charakter bardzo powierzchowny. W konsekwencji sprzyja przyzwoleniu społecznemu na niskie zarobki nauczycieli. Ich nie najlepszy status materialny nie razi, co więcej, próby walki o poprawę warunków bytowych nie zyskują społecznego poparcia. Niekorzystną konsekwencją szczególnego przywiązania do „sumienia” nauczyciela i jego wartości moralnych mogą być niedostateczne oczekiwania społeczne co do kompetencji związanych z tą rolą: posiadania wiedzy i umiejętności jej efektywnego przekazywania. Serialowi nauczyciele są przede wszystkim dobrzy i uczciwi, potem dopiero wykształceni, kompetentni i skuteczni.

5.2. Oczekiwania wobec roli

Nauczyciel w serialu to najczęściej wychowawca. Stosunkowo rzadko dyrektor szkoły prezentowany jest także jako nauczyciel, zazwyczaj funkcjonuje w postaci osobnej kategorii. Dyrektor to przedstawiciel władzy, administracji i związanej z tym biurokracji. W serialach egzekwuje strukturalne nakazy roli nauczyciela, które dość często stoją w opozycji wobec jego własnej osobowościowej koncepcji roli. Konflikt najczęściej dotyczy ingerowania w metody nauczania lub metody wychowawcze nauczyciela. Racje dyrektora są bowiem natury ekonomicznej, podczas gdy nauczyciel odwołuje się do wartości niematerialnych. Przykładem tego rodzaju sytuacji może być konflikt Marylki – nauczycielki języka polskiego z serialu *Pensjonat pod Różą* – z dyrektorem prywatnego liceum, w którym pracuje. Dyrektor uznaje nauczycielkę za zbyt wymagającą i odbiera jej część godzin, powierzając je (zatrudnionemu dzięki protekcji jednego ze sponsorów szkoły) młodemu poloniście. Serialowi nauczyciele wykazują się daleko idącym poczuciem autonomii w kwestii wypełniania roli. Oczywiście są tam jakieś programy, wytyczne ministerialne itp., z reguły jednak traktuje się je jako coś podrzędnego. Najważniejszy jest korpus wiedzy, który ma charakter uniwersalny. Strażnikiem i szafarzem tej wiedzy jest właśnie nauczyciel. Podobnie rzecz ma się z metodami wychowawczymi – tutaj najwyższą wyrocznią wydaje się sumienie nauczyciela, jego intencje, które nawet mogą rozgrzeszyć takie nadużycia etyki zawodowej jak romans z własnym uczniem (*Pensjonat pod Różą*), jego rodzicem (*Klan*, *Pensjonat pod Różą*, *Tylko miłość*), czy udzielanie płatnych korepetycji własnej uczennicy (*Tylko miłość*).

Taki sposób postrzegania i prezentowania nauczycieli nie odbiega zasadniczo od perspektywy akademickiej. Nauczyciel, zgodnie z definicją Żukowskiej (1993), to „zawód i powołanie, to zdolności wrodzone i wyuczone, to odpowiedni zbiór cech osobowości temperamentu, to umiejętność poświęcania się dla dobra innych osób, to miłość do dzieci. Praca w zawodzie powinna przynosić nauczycielowi przyjemność i satysfakcję, bez względu na różne okoliczności i sytuacje (np. stan materialny)” (cyt. za: Muszkieta 2004).

W konsekwencji nauczyciele w swojej roli prezentowani są głównie poprzez miękkie wymogi roli. Akcentowane jest poświęcenie, powołanie, wymiar wycho-

wawczy. Są emocjonalni, bezinteresowni, kierują się troską o interes dzieci (nawet jeśli nie są zachowane procedury formalne, jak w przypadku serialu *M jak miłość*, gdzie Hanka łamie zasady, które wprowadza dyrektor).

Nauczyciele często występują jako orędownicy uczniów, upominając się o ich prawa (troskę, opiekę, miłość). Przykładowo Maryla z *Pensjonatu pod Różą* zwraca uwagę rodzicom, których dzieci sprawiają kłopoty, że nie poświęcają im wystarczająco dużo czasu. Co więcej, nie waha się wkroczyć na teren bardzo prywatny, np. karcąc jednego z ojców za jego nieuczciwe zachowanie względem żony i rodziny (ma on romans), co odbija się na dziecku.

W rolę nauczyciela bardzo silnie wpisane jest nauczanie. Ten aspekt roli opisywany może być poprzez wykształcenie, profesjonalizm, kompetencje zawodowe. Takie wymogi roli są mniej akcentowane (wyjątek stanowi *Pensjonat pod Różą*, gdzie nauczyciel – miłośnik poezji i literatury, jawi się jako relikht dawnych czasów). Serialowi nauczyciele nie są pokazywani od strony swoich kompetencji związanych z nauczaniem przedmiotem, ważniejsze wydaje się powołanie, czyli nieco górnolotnie mówiąc, „miłość do dzieci”. Nauczycieli przedstawia się jako realizujących swoją rolę głównie poprzez funkcję wychowawczą i opiekuńczą. Wychowanie odbywa się tutaj poprzez autorytet i naśladownictwo – nauczyciel to wzór do naśladowania. Eksponowane są wartości takie jak: altruizm, odpowiedzialność, skuteczność w osiąganiu celów. Opieka to przede wszystkim troska o uczniów, dostrzeganie ich problemów (*Pensjonat pod Różą*, *M jak miłość*), pomoc, osobiste zaangażowanie. Nie jest szczególnie widoczne profesjonalizowanie pomocy, np. poprzez delegacje zadań do instytucji (policji, ośrodków pomocy, psychologów, pedagogów). Stosunkowo rzadko pokazywane są sceny lekcji, ale jeśli, to mamy do czynienia z pogadanką jako formą zajęć, a nie sztywnym wykładem. Takie rozłożenie akcentów w opisie roli nauczyciela ma również odzwierciedlenie w wartościach, które są uznawane za ważne: powołanie (najwyraźniej akcentowane w serialu *Na Wspólnej*), zaangażowanie, oczekiwanie wychowywania młodzieży, rzadziej znajomość wykładanego przedmiotu.

5.3. Partnerzy roli

Partnerami roli nauczyciela są uczniowie, ich rodzice, inni nauczyciele, dyrekcja szkoły, administracja, szeroko definiowana społeczność lokalna (reprezentowana np. przez policję, pracownika socjalnego, księdza). W analizowanych serialach nauczyciele przedstawiani są przede wszystkim w relacji z uczniami. Przybierają one zazwyczaj postać relacji partnerskich, opartych na dialogu. Odpowiada to wzorom normatywnym, zakładanym przez reformę oświaty (por. Misiołek 2000). Na współpracy i wzajemnej sympatii oparte są również relacje nauczyciela z innymi nauczycielami. Z kolei dyrektorzy szkół pokazywani są jako osoby autorytarne; relacje między nauczycielem i dyrektorem to relacje podrzędności i podporządkowania.

Sporadycznie partnerem roli nauczyciela jest reprezentant środowiska lokalnego – akcentowana jest tutaj współpraca, wspólne działanie na rzecz uczniów (np. *Na Wspólnej* – współpraca z policją przy akcji antynarkotkowej).

Omówione niniejszym zaobserwowane sposoby budowania postaci nauczycieli w polskich serialach telewizyjnych mają charakter bardzo ograniczony. Choć serial stara się przekonać nas o swej przystawalności do codzienności widzów – brak tutaj realiów owej codzienności. Tym samym nauczyciele nie są prezentowani w kontekście zreformowanego systemu oświaty. Nie pojawiają się kwestie zdobywania kolejnych stopni awansu zawodowego, wymogów formalnych czy większej biurokracji współczesnej szkoły. Brak wątków poruszających przemoc uczniów wobec nauczycieli, presję związaną z wynikami uczniów, ingerencje rodziców w proces nauczania, nacisk na miejsce szkoły w rankingach itp. Problemy finansowe prezentowane są w wymiarze osobistym, nie zaś jako problemy instytucji.

Potwierdza to przytoczoną już tezę o realizmie konotacyjnym, nie zaś denotacyjnym seriali. Obraz nauczyciela odzwierciedla jakiś uproszczony wzór normatywny, o którym zakłada się, że podzielają go widzowie. Serialowi nauczyciele zachowują się więc zgodnie z przekonaniem tychże widzów co do tego, jak „prawdopodobnie” zachowuje się nauczyciel, jakie wartości reprezentuje, kim jest. Jeśli dodatkowo zestawimy to z zaspokojeniem potrzeby uciekania w lepszy świat w grze, jaką jest serialowa rozrywka – normatywny charakter reprezentacji nauczycieli staje się zrozumiały.

6. Obraz szkoły w analizowanych serialach

6.1. Wygląd

Szkolne wątki seriali *M jak miłość* i *Tylko miłość* toczą się w szkole podstawowej. W *Klanie* obserwujemy zarówno szkołę podstawową, jak i gimnazjum. *Na Wspólnej* pokazuje gimnazjum i liceum, a jeden z wątków *Pensjonatu pod Różą* toczy się w prywatnym liceum. Mamy zatem wszystkie typy szkół (z wyjątkiem techników i zasadniczych szkół zawodowych), ze zdecydowaną przewagą szkół publicznych. Ten brak szkół zawodowych i techników jest zastanawiający – serie meblują swój świat prototypowymi (w znaczeniu, jakie przypisuje temu terminowi językoznawstwo kognitywne) obiektami społecznymi. W obszarze szkół ponadgimnazjalnych są nimi licea. Sprzyja to wypieraniu szkół zawodowych ze świadomości zbiorowej, a przez to marginalizacji ich znaczenia.

W przeważającej części są to szkoły miejskie, albo też trudno ustalić, czy szkoła znajduje się na wsi czy w mieście. Budynek szkoły nie jest szczególnie ekspozycyjny, dlatego też jego cechy nie są zbyt wyraźne, niewiele informacji mamy na

jego temat. O budynku szkolnym z serialu *Tylko miłość* wiemy, że jest zadbane i odnowiony, że znajduje się w zadbanym otoczeniu. Tylko jedna scena wskazuje na niebezpieczeństwa, które mogą się zdarzyć – ze względu na ulokowanie szkoły obok ruchliwej ulicy. Szkoły w *Klanie* są różne. Jedna zadbane, z odnowioną elewacją, bogatym wyposażeniem, druga nieodnowiona, z okresu realnego socjalizmu. Wiejska szkoła w *M jak miłość* jest zadbane, podobnie jak szkoła w *Pensjonacie pod Różą*. W opisie wnętrza budynków szkolnych dominują również oceny pozytywne: wnętrza są przyjazne, wyposażone w tablice i pomoce naukowe, jednak w żadnej szkole nie ma rzutnika multimedialnego, komputera, telewizora czy odtwarzacza DVD.

Na wizerunek szkoły, jak i na wizerunek całej instytucji, składa się nie tylko budynek, jego otoczenie czy wyposażenie klas, ale także nauczyciele, uczniowie i rodzice, którzy z tą szkołą są związani. W prawie wszystkich analizowanych serialach zarówno uczniowie, jak i ich rodzice są ubrani raczej modnie, raczej schludnie i skromnie, nie ekstrawagancko. Jeżeli występują różnice w wyglądzie, to raczej ze względu na odmienne style ubierania niż na status ekonomiczny. Ani uczniowie, ani też ich rodzice nie są pokazywani w sposób, który akcentowałby symbole statusu, za jakie można by tu uznać telefon komórkowy, samochód, laptop. Jedynie serial *Tylko miłość* nastawiony jest na pokazanie bohaterów o wyższym statusie ekonomicznym – widać to przede wszystkim we wnętrzach, w jakich mieszkają bohaterowie, ale też w ubraniach, które bywają ekstrawaganckie.

Podsumowując ten fragment badań, można powiedzieć, że szkoła jest „uładzona”, nie wyróżnia się w żaden sposób, a tym samym nie prowokuje do dyskusji.

6.2. Wartości

Istotnym elementem każdej szkoły jest jej program wychowawczy. Również w serialowych szkołach można zaobserwować wartości nadrzędne, które są proponowane uczniom. Analiza w tym obszarze opierała się na analizie czterech funkcji, które z założenia powinna pełnić szkoła: opiekuńczej, wychowawczej, edukacyjnej i rekreacyjnej. Funkcja wychowawcza była analizowana poprzez badanie, czy szkoła propaguje następujące wartości: patriotyzm, altruizm, koleżeństwo, pomoc słabszym, uczciwość, skuteczność w osiągnięciu celów, ambicję, odwagę, bezinteresowność, asertywność, siłę, egoizm, egocentryzm, ksenofobię, lenistwo, bierność społeczną, odpowiedzialność, empatię, dyscyplinę, porządek, posłuszeństwo.

Najwyraźniej widoczne są wartości związane z koleżeństwem i pomocą słabszym. Rzadsze są nawiązania do wartości indywidualistycznych, takich jak np. ambicja, skuteczność. Pojawiają się też wartości związane z przemocą symboliczną, której źródłem jest szkoła (dyscyplina, porządek, posłuszeństwo). Wychowawcza funkcja szkoły wyraźniej widoczna jest w serialu *Pensjonat pod Różą*, np. nauczycielka (mimo, że spieszy się do domu) zostaje z uczennicami, żeby im pomóc. Nauczyciele nagradzają za pracowitość i współpracę, pomoc słabszym.

Zachęcają np. do „nadprogramowego” czytania i zdobywania wiedzy. Stają jednak w wyraźnej opozycji do uczniów, pokazywanych jako ci, którzy często akceptują nieuczciwość (np. podmienianie sprawdzianów) i popierają konsumpcyjny styl życia (brak modnych gadżetów powodem wykluczenia z grupy). Również w serialu *Na Wspólnej* pojawia się „problem wychowawczy”, który próbują rozwiązywać nauczyciele we współpracy z rodzicami. Zwycięża tutaj uczciwość i życzliwość.

6.3. Funkcje szkoły

Szkoła przede wszystkim kojarzy się z edukacją. Analizy prowadzone były w kilku wymiarach: pierwszy związany ze sposobem prowadzenia lekcji (pogadanka, wykład, zajęcia interaktywne, prezentacje uczniowskie, nowatorskie metody), drugi to system oceniania (sprawiedliwy, niesprawiedliwy). Tutaj znowu seriale nie mogą być przykładem dla nauczycieli – scenarzyści, pokazując szkołę, właściwie pozbawili ją funkcji edukacyjnej. Oprócz informacji, że uczniowie się uczą, trudno zaobserwować np. metody nauczania albo dodatkowe zajęcia, które miałyby pomóc słabszym uczniom w nauce bądź też wspierać rozwój nieprzeciętnie uzdolnionych. Wątki szkolne w dużej mierze są związane z ocenianiem i sprawdzaniem wiedzy. Chodzi tu przede wszystkim o egzamin maturalny i gimnazjalny. Mimo że egzaminy te postrzegane są jako opresyjne, system oceniania wydaje się sprawiedliwy. Nie są eksponowane wątki mówiące o niesprawiedliwościach. Tutaj można doszukiwać się związków z reformą, która poprzez wprowadzenie egzaminów zewnętrznych, sprawdzanych przez komisje egzaminacyjne, miała sprawić, że wyniki są bardziej porównywalne i miarodajne, a w konsekwencji – bardziej sprawiedliwe.

Brak w analizowanym materiale wyraźnych nawiązań do nowej matury, jednak wobec tej starej formułowane są pewne zarzuty – pokazywana jest ona jako umożliwiająca pewne nadużycia. Ofiarą tego padła Kalina – za romans z nauczycielem, szeroko komentowany w szkolnym środowisku, zostaje „ukarana” przez komisję i nie zdaje egzaminu z języka polskiego. Skutki konfliktu z nauczycielem ponosi także córka Lubiczów w *Klanie* – mająca zatarg z dyrektorem szkoły Agnieszka nie zdaje matury w pierwszym terminie. We wszystkich serialach pokazujących matury egzamin ten jest przedstawiany jako niezwykle stresujący i obciążający psychikę uczniów, a konieczność pamięciowego opanowania znacznej ilości materiału krytykowana przez uczniów i rodziców (*Pensjonat pod Różą*, *Klan*). Stara matura pokazywana jest nie tylko poprzez pryzmat egzaminu sprawdzającego wiedzę, ale także jako wydarzenie, które ma swoją tradycję i jest wyraźnie wpisane w kulturę uczniowską. Szczególnie ten wątek wyeksponowany został w *Klanie*, gdzie pokazywani byli rodzice przygotowujący kanapki, uczniowie, którzy zachowują zwyczaje, postępują zgodnie z przekazywanymi z pokolenia na pokolenie przesądami (obcinanie włosów, bielizna w kolorze czerwonym). Nowa matura pozbawiona jest tej otoczkii. Jawi się jako sformalizowana, a wszystkie jej zasady są skodyfikowane: nie można wносить na salę żadnych przedmiotów, nie

można wychodzić, nie ma jedzenia. To powoduje, że stare tradycje nie przystają do nowych warunków i nie ma miejsca na tworzenie nowych legend i nowych niesformalizowanych zwyczajów. Być może dlatego jest ona (nowa matura) ciekawym motywem dla twórców seriali.

Edukacyjna funkcja szkoły realizowana jest także poprzez zajęcia pozalekcyjne. W serialowych szkołach zajęcia pozalekcyjne widoczne są sporadycznie, jednak warto odnotować, że w serialu *Na Wspólnej* uczniowie mają możliwość uczestniczenia w kołach zainteresowań i zajęciach sportowych. Zajęcia pozalekcyjne pokazywane są również w *M jak miłość*. Główna bohaterka – Hanna Mostowiak – pracuje w świetlicy i organizuje czas dzieciom, które po lekcjach zostają w szkole. Nie są to jednak żadne konkretne zajęcia (np. kółko matematyczne), raczej zajmowanie czasu dzieciom poprzez prace plastyczne, czytanie książek itp.

Funkcja opiekuńcza szkoły była analizowana w trzech wymiarach: pierwszy związany był z mechanizmami zapewnienia bezpieczeństwa, drugi – z profilaktyką, trzeci – z interwencją szkoły w życie rodzinne w przypadku problemów (współpraca z instytucjami pomocy rodzinie, Ośrodkami Opieki Społecznej czy policją). Serialowe szkoły wydają się bezpieczne, chociaż trudno zaobserwować mechanizmy zapewnienia bezpieczeństwa (np. monitoring, portier). W *Klanie* widoczne jest ogrodzenie szkoły (plot) i nauczyciel dyżurujący na korytarzu – niestety, jego kontrola nie jest skuteczna: Bożenka ucieka ze szkoły na wagary. W parku zostaje zatrzymana przez policję, która odprowadza ją prosto do gabinetu dyrektora. Policja nie występuje tutaj jednak w innej roli niż egzekwowanie przepisów. Nie wykorzystano tego wątku, żeby pokazać chociażby współpracę między szkołą a policją.

W serialowych szkołach rzadko pojawia się problem nierówności. Na przykład w serialu *Na Wspólnej*, gdzie jedna z matek jest sprzątaczką, rówieśnicy wyśmiewają się z jej córki (Tamary), a Kalina – uczennica prywatnego liceum z *Pensjonatu pod Różą* – wstydzi się, że jej rodziców nie stać na opłacenie czesnego i ojciec odpracowuje je, wykonując w szkole remont. Przedstawiane szkoły są raczej homogeniczne, jeżeli chodzi o pochodzenie uczniów i nauczycieli.

W serialowych szkołach właściwie nie występuje problem przemocy ani nauczycieli wobec uczniów, ani uczniów wobec nauczycieli. Tylko w *Klanie* Bożenka zostaje pobita przez koleżankę. Ta scena jest o tyle istotna, że dzięki niej pokazana została rola rodziców w szkole oraz postrzeganie szkoły przez rodziców. Rodzice oczekują, że szkoła będzie wychowywała, między innymi poprzez wyciągnięcie konsekwencji ze złego zachowania, jednocześnie wyrażając przekonanie, że szkoła nie radzi sobie z takimi problemami.

W analizowanych serialach nie pojawiają się sceny dotyczące profilaktyki zdrowotnej, antyuzależnieniowej, zajęcia z wychowania seksualnego ani gimnastyka korekcyjna. Problem narkotyków szerzej komentowany jest w serialu *Na Wspólnej*, gdzie jeden z uczniów jest dilerem, a nauczycielka, bardzo zaangażowana w pomoc uczniom, rozpoczyna współpracę z policją i podejmuje się prowadzenia warsztatów dla młodzieży dotyczących narkomanii.

Serialowe szkoły w niewielkim stopniu realizują funkcje rekreacyjne. Można jedynie zaobserwować szkolne akademie i dość ograniczone zajęcia sportowe. W serialu *Na Wspólnej* uczniowie biorą udział w przygotowaniu przedstawienia teatralnego.

Szkoła w polskich serialach telewizyjnych pokazywana jest przede wszystkim przez funkcję edukacyjną, która rozumiana jest jako uczenie – przekazywanie wiedzy, a także wychowawczą – przez pryzmat problemów wychowawczych.

6.4. Szkoła jako przestrzeń życia codziennego

Szkoła stanowi również przestrzeń życia codziennego, która analizowana poprzez wymiar relacji, daje możliwość zdefiniowania ról odgrywanych przez poszczególnych aktorów w szkole. Ten element opisu szkoły jest dość istotny, ponieważ pokazuje niejako szkołę od wewnątrz. Rozpatrywane relacje przebiegały: między uczniami, między rodzicami a szkołą, między szkołą a środowiskiem lokalnym oraz między dyrektorem a uczniami i dyrektorem a nauczycielami.

Przedstawiane w analizowanych serialach relacje między uczniami opierały się w głównej mierze na sympatii i współpracy, rzadziej na rywalizacji. Trudne relacje między uczniami pokazywane są w *Klanie*, gdzie uczniowie straszą się nawzajem i grożą pobiciem (pobita Bożenka), i w *Na Wspólnej*, gdzie uczniowie wyśmiewają, obmawiają i pomawiają uczennicę, której mama jest sprzątaczką.

Wydaje się, że serialowe szkoły promują raczej kulturę kolektywistyczną niż indywidualizm. Wśród uczniów rzadko spotykamy bohaterów realizujących pasje (wyjątek – Bożenka z *Klanu* odnosząca sukcesy sportowe), ambitnych olimpijczyków czy nawet stereotypowych „kujonów”. Przedstawiane więzi uczniowskie najczęściej mają charakter solidarności (w znaczeniu, jakie nadaje temu typowi więzi Sztompka, por. Sztompka 2000), serialowi bohaterowie pokazywani w szkole są przede wszystkim członkami grup rówieśniczych.

Relacje między rodzicami a szkołą, jeżeli są (tylko niewielka liczba rodziców angażuje się w życie szkoły), to są na ogół pozytywne. Udział rodziców w życiu szkoły ogranicza się w serialach do wizyt z okazji rozpoczęcia/zakończenia roku szkolnego i innych wydarzeń w życiu szkoły oraz wywiadówek. Nie są pokazywani jako aktywni aktorzy, którzy wpływają na szkołę, pomagając nauczycielom i dyrektorom w realizacji zadań. Co ciekawe, brak też scen rodzicielskiej interwencji w sprawie ocen otrzymywanych przez dzieci.

Szkoła nie jest zawieszona w próżni, lecz zawsze umiejscowiona w jakiejś przestrzeni, jakiejś społeczności lokalnej. Relacje szkoły z jej otoczeniem mogą przybierać różne formy. Z jednej strony można mówić o tym, co szkoła jako instytucja może zaoferować społeczności lokalnej, z drugiej pokazywać, jak owa społeczność wpływa na swoją szkołę. W niektórych społecznościach szkoła stanowi swoiste centrum kulturalne bądź centrum integracji społecznej. Serialowe szkoły nie

są pokazywane w relacji do swojego otoczenia. Nie organizują żadnych akcji na rzecz lokalnej społeczności, w żadnym wymiarze nie współpracują z samorządem.

Istotną rolę w szkole odgrywa dyrektor – to on zarządza tą instytucją, podejmuje szereg ważnych decyzji, ma znaczący wpływ na budowanie tzw. klimatu szkoły. Serialowe szkoły istnieją właściwie bez dyrektora. Oprócz serialu *M jak miłość*, gdzie postać dyrektora szkoły podstawowej jest wyraźna, oraz *Pensjonatu pod Różą*, gdzie dyrektor jest postacią dość marionetkową, „władza” szkolna nie jest problematyzowana. Uczniowie nie mają zbyt dużego wpływu na decyzje dyrektora, postrzegany jest on raczej jako autorytarny niż liberalny czy demokratyczny przywódca.

Kolejną kwestią w obrazie serialowej szkoły jest rola ucznia/uczniów w serialach. Analiza wymienionych seriali pokazuje, że rola ucznia rozpisana może być w wymiarach przyswajania wiedzy, grzeczności i szacunku. Powinności te nie są nazywane ani opisywane przez uczniów, trudno jednak doszukać się wątków, w których uczniowie sami mówili, że nie spełniają wymogów swojej roli. Z kolei partnerzy ich roli – nauczyciele – często odwołują się do grzeczności jako wartości nadrzędnej, kontrolują przyswajanie wiedzy, ale także oczekują szacunku. Aspekt emocjonalny postawy uczniów wobec szkoły jest pozytywny, podobnie jak podejmowane działania. Pod tym względem postawy uczniów nie odbiegają od postaw rodziców i nauczycieli.

Podsumowując, szkoła w serialach polskich przedstawiana jest przyjaźnie, jest to jednak szkoła papierowa, schematyczna, budowana za pomocą ogólników. Jej przestrzeń to marginalne uzupełnienie innych planów, nie zaś samodzielne miejsce akcji. W analizowanym materiale nie dostrzeżono wyraźnych śladów samej reformy oświatowej, brak tu także jej ocen. Scenarzyści nie podjęli się więc kształtowania postaw wobec reformy. Wygląda na to, że brak wykrystalizowanych reprezentacji społecznych zreformowanej szkoły skutkuje jej nieobecnością w serialach. Te ostatnie bez wątpienia zakorzenione są w rzeczywistości „sprzed zmian w systemie oświaty”, mają charakter silnie normatywny, są uproszczone i zmarginalizowane.

7. Kontrapunkt – analiza *Władców móch*

Swoistym kontrapunktem prezentowanych analiz ma być animowany serial *Władczy móch*, który można traktować jako element kultury młodzieżowej. Oprócz serialu, który będzie tutaj omawiany, należy zwrócić uwagę na popularność filmu (pełnometrażowego, animowanego) oraz na gadżety – ubrania, piórniki i inne szkolne przybory. Serial z założenia jest prześmiewczy, operuje groteską, satyrą i ironią jako narzędziami, które mają rozbawić publiczność. Jest on o tyle istot-

nym elementem prezentowanej analizy, że przede wszystkim w całości opowiada o szkole: większość akcji toczy się w szkole, bohaterami są uczniowie, nauczyciele i inni pracownicy szkoły. Ponadto w przerysowaniu i karykaturalnej formie łatwo dostrzec pewne rysy myślenia o szkole w grupie młodzieży.

Przy formułowaniu prezentowanych w tej części wniosków wykorzystano materiał opisany i częściowo zanalizowany przez studentów socjologii Uniwersytetu Jagiellońskiego: Michała Głowacza i Tomasza Stachowicza. Praca ta została wykonana w ramach realizowanych przez nas badań społecznych reprezentacji nauczyciela i szkoły w polskich serialach telewizyjnych.

Włatcy móch to serial animowany opowiadający o przygodach czterech przyjaciół z klasy 2B podstawówki. Serial zaczęto emitować w TV4 w 2006 roku (obecnie nastąpiła przerwa w emisji ze względu na premierę filmu *Włatcy móch: ćmoki, czopki i mondzioly*) i od razu osiągnął oglądalność około 500 tys. widzów³. Film skierowany jest do dwóch kategorii wiekowych: 16 lat – wersja ocenzonej emitowana na TV4, i wersja bez cenzury – od 18 roku życia (dostępna na DVD, a niektóre odcinki na portalach internetowych). Serial charakteryzuje prosta kreska oraz nieskomplikowane animacje trójwymiarowe. Postacie rysowane są w sposób karykaturalny, a ich najbliższe otoczenie prezentowane jest bez dbałości o szczegóły. Akcja rozgrywa się przeważnie w szkole podstawowej lub w sytuacjach, które można nazwać „szkolnymi” (wycieczka szkolna, sprzątanie świata, zawody w zbieraniu makulatury itp.).

7.1. Język

Włatcy móch to serial szczególnie ciekawy ze względu na analizę języka, który pełni funkcję humoru słownego. Widoczna jest tu jednak swoista refleksyjność – zaczerpnięty ze slangu młodzieżowego, przetworzony przez medium, wraca „na ulicę”. Kolejnym wyróżnikiem serialu jest specyficzny język pisany i mówiony. Napisy pojawiające się w serialu celowo zawierają błędy ortograficzne: przykładowo *Włatcy móch*, wioha, miszczu. Serial wprowadza wiele neologizmów, np.:

- 1) pedałka – określenie kobiety, które w zamyśle głównych bohaterów ma być obraźliwe,
- 2) chłopacy – określenie, którego bohaterowie używają wobec samych siebie,
- 3) degeneruch – określenie nauczycielki, którym naznacza niegrzecznych uczniów.

Dodatkowym zabiegiem jest celowe przekręcanie trudnych wyrazów lub znanych fraz, np.: sodomia i gomoria, australio pitek, akopalipsa, nie ze mną te numery brunet, slalom malejkum, komancypować itp.

---

³ Za: http://pl.wikipedia.org/wiki/W%C5%82atcy_m%C3%B3ch.

Serial porusza także ciekawą kwestię językową, a mianowicie zjawisko określane jako *ponglish*⁴. Jedna z postaci (Andżelika) pochodzi z USA, w jej wypowiedziach można odnaleźć słowa z języka angielskiego, które „polonizuje”. W miarę rozwijania się serialu można zaobserwować, że wszyscy bohaterowie zaczynają używać takich konstrukcji słownych.

Występuje też różnicowanie stylów językowych – język uczniów ma charakter żargonowy i wulgarny, nauczycielka mówi z wyraźnym wschodnim zaśpiewem, co budzi silne skojarzenia z „kresowiakami” (tu może symbolizować przeszłość, relik, nieprzystawalność do współczesności), a także kpinę z literackiej polszczyzny.

7.2. Realizm

Serial *Włatcy móch* łamie zasady realizmu denotacyjnego i konotacyjnego. Przedstawiane sytuacje mają bardzo często charakter fantastyczny i absurdalny, np. wynalezienie eliksiru, który zamieni nauczycielkę w mężczyznę, czy ożywienie Marzanny (słomianej kukły, którą tradycyjnie topi się w pierwszym dniu wiosny). Z drugiej strony dużo tu aluzji do rzeczywistości społeczno-politycznej. Odcinek *Wprowadzenie jerło* porusza kwestię wprowadzenia waluty euro w Polskę, odcinek *Radyjko babci* odnosi się do grupy społecznej określanej jako „moherowe berety”, a odcinek *Festyn* opowiada o perypetiach przed występem Łodzi (aluzja do Dody Elektrody).

Szkoła i nauczyciele, ze względu na konwencję, są przedstawieni zdecydowanie inaczej niż we wcześniej omawianych serialach. Chodzi tu nie tylko o karykaturalną formę, ale także o specyficzną kreskę, jaką rysowany jest ten animowany serial.

Zarówno nauczyciela, jak i budynek szkoły można stosunkowo starannie opisać. Wiemy, że jest to szkoła podstawowa, znamy jej patrona, wiemy, w jakim otoczeniu się znajduje. Pokazywane są pustawe klasy i ubogie wnętrza szkoły. Szkoła jest tutaj raczej biedna i zaniedbana. Klasy są charakterystycznie pomalowane (lamperie), widać surowe lampy, brak dekoracji, firanek itp.

Jedyne pomoce dydaktyczne to mapa i fantom do nauki anatomii, w odcinku nr 36 (*Szczypionka dla Frycka*), podczas lekcji poświęconej twórczości Chopina, uczniowie słuchają fragmentu jego utworu z płyty winylowej puszczonej za po-

⁴ **Ponglish** (także: „ponglish” lub „poglish”, „poglish”, czasem **polamer** itd.) – to nazwa slangu polsko-angielskiego, którym mają posługiwać się Polacy mieszkający i pracujący na Wyspach Brytyjskich i w innych krajach anglojęzycznych, szczególnie USA. Najczęściej posługują się nim Polacy, którzy słabo znają język angielski. Nazwa jest połączeniem słów polski i English. Slang ten oparty jest na języku polskim, ale zawiera wiele wyrazów, zwrotów, wyrażeń, a nawet konstrukcji składniowych języka angielskiego. Cechą charakterystyczną jest spolszczanie wymowy wyrazów angielskich i dodawanie do nich końcówek i przedrostków charakterystycznych dla języka polskiego. Wśród Polaków dłużej przebywających w środowisku anglojęzycznym pojawiają się deformacje języka polskiego, polegające na używaniu dosłownie tłumaczonych angielskich idiomów lub angielskich naleciałości w wymowie (np. zanik palatalizacji), czy złym używaniu przypadków (por. Szumer 2007).

mocą staromodnego gramofonu, nie wiadomo jednak, czy jest to sprzęt szkolny, czy własność nauczycielki. W szkole jest także pracownia komputerowa, pokazana w odcinku nr 44 (*Gangsta-Dewasta*). Stosunkowo bogato przedstawia się wnętrze szkolnej biblioteki – ukazanej w odcinku nr 64 (*Miszczu makratury*). Jest ona duża i wyposażona w wiele książek. Pokazana w odcinku nr 27 (*Móndial*) sala gimnastyczna jest niewielka. Są w niej kosze do gry w koszykówkę oraz małe bramki do gry w piłkę halową; przy jednej ze ścian znajdują się drabinki. Ważne miejsce w szkole to gabinet Higienistki – niewielkie, wąskie pomieszczenie z jednym oknem. Szare kafelki na podłodze i niebiesko-zielone ściany w połączeniu z metalowymi sprzętami i łóżkiem polowym nadają mu klimat kojarzący się z medycyną. Tutaj uczniowie niejednokrotnie otrzymują pomoc i wsparcie.

Sytuacja ekonomiczna szkoły przedstawia się więc raczej skromnie – szkoła jest niewystarczająco wyposażona, niewyremontowana, brudna i zaniedbana.

7.3. Uczniowie

Zasadniczo rolę bohaterów określa fakt, że są uczniami. Oczekiwania wpisane w tę rolę związane są przede wszystkim z uczeniem się oraz z relacją z głównym partnerem tej roli, czyli nauczycielką – tutaj wymagane jest przede wszystkim posłuszeństwo, grzeczność, szacunek. Wypełnianie obowiązków związanych z edukacyjną funkcją szkoły podlega standardowej ocenie. Bohaterowie serialu w oczywisty sposób nie wywiązują się z owych obowiązków w zadowalającym stopniu, w większości odcinków otrzymują oceny niedostateczne, do czego zwykle nie przywiązują większej wagi. Wystawianie ocen nie jest więc w serialu skutecznym mechanizmem motywacyjnym. Zgodnie zresztą z teoriami behawioralnymi, które podkreślają mniejszą skuteczność kar i przewagę nagród jako mechanizmu motywującego i korygującego. Bohaterowie obawiają się natomiast kar, jakie zastosować mogą ich rodzice w przypadku uzyskania nadmiernie słabych wyników w nauce.

7.3.1. Typy osobowości uczniów

Naukowiec. Konieczko jest niewysoki, nosi okulary, w czołówce serialu można zobaczyć go w pokoju, w którym jest pełno książek, a on sam konstruuje jakieś urządzenie. Lubi się uczyć, lecz niekoniecznie tego, co aktualnie jest na zajęciach szkolnych. W porównaniu do kolegów ma największą wiedzę. Sami koledzy określają go jako mózgowca. W odcinku zatytułowanym *Olimiada Nałukowa* okazało się, że Konieczko w teście na IQ zdobył 153 punkty i był to najwyższy wynik w szkole.

Bogacz – to Maślana. Chłopiec jako jedyny dysponuje kartą bankomatową. Przeważnie ma jakieś pieniądze, jako jedyny też dostaje regularne kieszonkowe. Ma dużo drogich gadżetów, takich jak laptop, mp3 player, komputer stacjonarny,

gra wideo. W jednym z odcinków możemy się dowiedzieć, że jego ojciec ma kontrahentów w Niemczech. Lubi chwalić się swoimi pieniędzmi.

Osiłek – Anusiak, który jako jedyny ma rodzinę na wsi (odc. 66 – *Wioha*). Stara się on być liderem grupy czterech chłopców. Niedostatek intelektu próbuje nadrobić siłą fizyczną. Poglądy tego chłopca oraz jego rodziców bardzo zbliżone są do programu jednej z populistycznych partii politycznych. W jednym z odcinków jest nawet wzmianka o wysypywaniu zboża na tory przez ojca chłopczyka. Anusiak bywa agresywny, szczególnie wobec Zajkowskiego.

Klasowy głupek – w serialu jest nim postać Czesia. Należy zaznaczyć, że chłopiec najprawdopodobniej nie żyje. W jego głowie znajduje się dziura, która odsłania część mózgu, natomiast lewa noga to same kości. Czesiu mieszka na cmentarzu wśród innych „żywych trupów” (*Marcel i...*), które chodzą na jego wywiadówki. Sprawia wrażenie opóźnionego w rozwoju.

Głównym marzeniem bohaterów jest chęć bycia sławnym. Wysoki prestiż zamierzają zdobyć różnymi drogami – dzięki osiągnięciom naukowym, finansowym, politycznym czy popkulturze.

Zauważona w poprzednich serialach orientacja kolektywistyczna uczniów i więź solidarności tutaj dotyczy tylko wąskiej grupy czterech zaprzyjaźnionych bohaterów. Wobec reszty klasy żywią oni uczucia negatywne lub co najwyżej obojętne. Mimo grupowej solidarności przedstawieni są bardzo indywidualnie – każdy ma cechy, które są eksponowane, wyróżniające go na tle innych uczniów.

Szkoła jako przestrzeń życia codziennego jawi się więc jako obszar dość bezwzględny, gdzie słabości są wyśmiewane, a nawet mogą stać się podstawą wykluczenia. Co ciekawe, grono pedagogiczne (reprezentowane przez nauczycielkę i Higienistkę) jest tu równie okrutne jak uczniowie. Wykluczenie Maślany w odcinku *Mokre sny* ma miejsce dlatego, iż koledzy dowiadują się, że nosi on pieluchomajtki (pod wpływem lektury *Stary człowiek i morze* zaczyna cierpieć na moczenia nocne). W wyniku tego zdarzenia Maślana staje się obiektem drwin całej klasy, a także nauczycielki i Higienistki. Przemoc w omawianym serialu ma nie tylko charakter psychiczny (wyśmiewanie), ale pojawia się agresja fizyczna. Uczniowie znęcają się nad klasową ofiarą – uczniem Zajkowskim. Akty przemocy wobec niego mają dla chłopców charakter autotelicznej przyjemności (np. w odcinku nr 32 – *Gigant* – Czesio, chcąc pocieszyć zmartwionych kolegów, mówi: „Chłopacy, czemu smutkujecie? Przecież dziś nawalimy Zajkowskemu”).

7.4. Nauczyciel

Nauczyciel w serialu zaprezentowany został z perspektywy uczniowskiej – jego wizerunek jest w znacznym stopniu zbudowany z cech tworzących negatywny stereotyp tego zawodu. Pani Frał wygląda bardzo surowo i niemodnie – ciasno upięte włosy, staromodne garsonki, okulary. Mówi w sposób stylizowany na kresowy zaśpiew. Jest apodyktyczna i wymagająca, nie wchodzi z uczniami w bliższe

relacje, zachowuje dystans. Priorytetem w jej pracy pedagogicznej jest utrzymanie dyscypliny. Wyraża się o uczniach lekceważąco, wydaje się przekonana o bezcelowości podejmowanych wysiłków nauczania ich czegokolwiek. Stosowane metody nauczania ograniczają się do pogadanki i odpytywania uczniów na środku klasy. Często wydawane przez nią polecenia są absurdalne, zawsze jednak konsekwentnie dąży do tego, by uczniowie je wypełniali.

7.5. Dyrektor szkoły

Dyrektor szkoły funkcjonuje tu jako postać zza kadru, swoisty straszak dla niegrzecznej młodzieży. W odcinku nr 17 (*Maksymalna kontrola*) w szkole pojawia się wprawdzie nowa dyrektorka, okazuje się jednak robotem. Z odcinka nr 53 (*Ałtomat*) wynika, że dyrektor nie jest tak apodyktyczny jak Pani Frał – nie wymierza bohaterom kary za złe zachowanie na stołówce (twierdzi, że jest zbyt zajęty), co uczniowie oceniają pozytywnie, a Maślana mówi o nim: „Chłopacy, ten nowy dyr jest całkiem wporzo – żadnej kary”. Z kolei w odcinku nr 67 (*Óczucie wyższe*) zamiast dyrektora z odcinka nr 53 jest dyrektorka, która wydaje bohaterom kategoryczne polecenia, w przypadku nieposłuszeństwa grozi zaś relegacją, łamiąc przy tym drewnianą linijkę o swoje biurko, co sugerować może, iż preferuje autorytarny styl zarządzania. Dyrektor nie funkcjonuje w serialu jako przełożony nauczycielki czy organizator życia szkolnego, pokazywany jest znowu z perspektywy uczniowskiej, jako swoista wyższa instancja zdolna do wymierzania sankcji.

7.6. Szkoła – środowisko lokalne

Temat współpracy szkoły z *Władców móch* ze środowiskiem lokalnym nie ma wyraźnej reprezentacji. Szkoła bierze wprawdzie udział w akcji Sprzątanie Świata (w odcinku nr 21 – *Miś Przekliniak*) oraz w zbiórce makulatury (w odcinku nr 64 – *Miszczu makratury*), nie ma jednak wyraźnych przesłanek pozwalających stwierdzić, czy są to akcje skierowane do społeczności lokalnej. We współpracę ze środowiskiem lokalnym szkoła angażuje się w odcinku nr 59 (*Tajne Oszcze Samuraja*), w którym bohaterowie w ramach szkolnej akcji pomagają pensjonariuszom lokalnego domu spokojnej starości. W odcinku nr 51 (*Kanau*) na uroczystość szkolną zaproszony zostaje prezydent miasta i przemawia na apelu. Prezentacja tego wydarzenia ma charakter prześmiewczy – prezydent jest pod wpływem alkoholu.

7.7. Relacja uczeń–nauczyciel

Bohaterowie konsekwentnie odmawiają przyswajania programu edukacyjnego, do pewnego stopnia uznają jednak władzę Pani Frał. Kwestionują jej polecenia, jednakże zwykle je wypełniają, o ile nauczycielka ma możliwość skontrolowania ich poczynañ. W odcinku nr 48 (*Bapki z piału*) cała klasa, wraz z Higienistką i Panią Frał, jest na kolonii nad morzem. Nawet w tej mniej formalnej sytuacji bohaterowie podporządkowują się nauczycielce – gdy ta wymyśla dla nich absurdalną karę za złe zachowanie (stawianie dużych ilości babek z piasku), bohaterowie do kary tej się stosują. Równocześnie czwórka bohaterów wyraźnie nie darzy Pani Frał szacunkiem. W prywatnych rozmowach używają wobec niej wulgarnych określeń, podczas lekcji przedrzeźniają ją. W odcinku nr 45 (*Pździoszczoła i test z majzy*) próbują ją otruć, żeby uniknąć sprawdzianu z matematyki. Można więc wnioskować, iż bohaterowie podporządkowują się autorytetowi urzędu, uznając tym samym władzę nauczycielki jako przedstawiciela instytucji szkoły, odmawiając jednocześnie uznania jej osobistego autorytetu.

7.8. Stosunek uczniów do szkoły

Bohaterowie nie wywiązują się ze swoich obowiązków szkolnych, uznają jednak autorytet instytucji szkoły, przynajmniej w pewnych granicach. Gdy w odcinku nr 17 (*Maksymalna kontrola*) dyrektorem szkoły zostaje przysłany do niej robot i zaczyna ograniczać wolność uczniów w stopniu, który bohaterowie uznają za zbyt restrykcyjny (przede wszystkim poprzez stosowanie monitoringu i natychmiastowe reakcje na wszelkie naruszenia rygorystycznego regulaminu), Konieczko, Maślana, Anusiak i Czesio organizują ruch oporu. Można zatem założyć, że dotychczasową sytuację uznają za normalną, i obowiązujące w szkole zasady są przez nich akceptowane. Świadomie nie wywiązując się ze swoich obowiązków, nie podważają szkolnego systemu aksjo-normatywnego, albowiem akceptują kary grożące za ich zachowanie. Nie znaczy to oczywiście, że ich postawa wobec szkoły jest w pełni pozytywna. W odcinku nr 64 (*Miszczu makratury*) bohaterowie nie wahają się przed zniszczeniem szkolnej własności dla własnych korzyści (okradają bibliotekę z książek oraz wynoszą dzienniki z pokoju nauczycielskiego, by oddać je na makulaturę). Właściwe więc wydaje się określenie postawy, jaką bohaterowie względem szkoły przejawiają, mianem ambiwalentnej.

7.9. Stosunek pracowników szkoły do szkoły

O postawach pracowników szkoły wobec tejże szkoły trudno wnioskować. Zachowanie Higienistki świadczy o tym, iż lubi ona dzieci, choć z niektórych jej wypowiedzi wynika, iż nieraz odczuwa zniechęcenie do swojej pracy, a w odcinku

nr 17 (*Pełna kontrola*) jest skłonna podjąć walkę o dobro szkoły w Ministerstwie Edukacji Narodowej.

Pani Frał wydaje się zaangażowana przede wszystkim w swoją misję pedagogiczną, do mechanizmów rządzących szkołą jako instytucji przywiązując mniejszą wagę i bezrefleksyjnie akceptując wszelkie szkolne zarządzenia.

7.10. Funkcje szkoły

Podobnie jak w poprzednich serialach, również tutaj zastosowaliśmy do analizy model funkcji szkoły (wychowawczą, opiekuńczą, edukacyjną i rekreacyjną).

Odcinek często zaczyna się w klasie podczas omawiania tematu lekcji (najczęściej pada sformułowanie: „Czy ktoś może mi powiedzieć, co to jest...?”). Bardzo często wypowiedź zostaje przerywana, by uspokoić (lub wyrzucić za drzwi) niespokojnych uczniów. Na lekcjach poruszane są tematy adekwatne do wieku uczniów (np. „Czesiu, powiedz mi, jaka może być książka?”). Nauczycielka sprawdza wiedzę uczniów poprzez zapraszanie na środek i odpytywanie z materiału. Prowadzenie zajęć przebiega w bardzo schematyczny sposób, oceniany przez uczniów jako nudny: jest to klasyczna pogadanka – nauczycielka nie używa do tego żadnych pomocy wizualnych. Edukacja nie odbywa się wyłącznie w szkole; nauczycielka zabiera dzieci do muzeum, w którym największą atrakcją jest ślizganie się w kapiach muzealnych. Klasa została zaproszona także do instytutu badawczego Mesa (nawiązanie do instytutu badań NASA). Mimo licznych wycieczek i uporczywego napominania nauczycielki, można stwierdzić, iż funkcja edukacyjna w tej szkole nie jest najważniejsza dla dzieci.

Uczniowie, mimo że niechętnie przyswajają sobie nową wiedzę, mocno angażują się w organizowanie wycieczek, biwaków i kolonii. Rekreacja łączona jest również z funkcją edukacyjną, np. w odcinku *Piure dla słońca* uczniowie dowiadują się o różnych zwierzętach mieszkających w zoo. Wyjazdy rozpoczynają się od zbiórki, na której nauczycielka przelicza wszystkich uczniów, następnie podjeżdża autobus, który zabiera uczniów na wycieczkę. Dzieci uczestniczą także w wyjazdach czysto rekreacyjnych; dowiadujemy się, że: najlepszym miejscem na kolonie jest polskie morze (odc. *Bapki z piału*), na biwaku najlepiej jest pośmiać się z kolegów (odc. *Mokre sny I* i *Mokre sny II*), a na kuligu można odmrozić sobie kończyny (odc. *Kólik z Pruchem*). Do funkcji rekreacyjnej można zaliczyć dodatkowe zajęcia sportowe, lecz szkoła nie oferuje wielu takich atrakcji. Jedynie w odcinku *Dzień Dziewka* organizowane są zajęcia sportowe zamiast zwykłych zajęć.

Organizowanie czasu wolnego dzieciom jest traktowane przez nauczycielkę jako niemiły obowiązek. Główni bohaterowie są niejako zmuszeni sami do zagospodarowania swojego wolnego czasu, a sposób, w jaki to robią, nie zawsze podoba się nauczycielce. Należy zwrócić uwagę na fakt, że twórcy serialu nie prezentują szkoły jako miejsca dyskotek czy imprez andrzejkowych.

Funkcję opiekuńczą, podobnie jak w przypadku wcześniejszych seriali, analizowano poprzez następujące kryteria: poczucie bezpieczeństwa w szkole, rozwiązywanie problemów uczniów, opieka medyczna, pomoc doraźna.

W serialu *Włatcy móch* nie została przedstawiona żadna z występujących w polskich szkołach metod zapewniania bezpieczeństwa. Mamy tu na myśli identyfikatory, monitoring i zatrudnienia ochrony, co uważane jest za znaczące dla bezpieczeństwa w szkole. W serialu nie ma żadnego z tych aspektów, co więcej, brak nawet nauczyciela, który pełni dyżur na przerwie. Mimo to uczniowie czują się względnie bezpiecznie (prócz Zajkowskiego, który jest dręczony przez czterech głównych bohaterów – szczyt tych zdarzeń następuje w odcinku *Egzekucja*, w którym zostaje on porażony prądem).

Pedagog szkolny w serialu nie istnieje. Jego zadania pośrednio przejmują Higienistka, lecz mimo to uczniowie często sami rozwiązują swoje problemy. Higienistka służy im radą i wsparciem, gdy tego potrzebują, lecz robi to w dość niestandardowy sposób. Potrafi stanąć w obronie dzieci (odc. *Pochud* ukazuje ją, gdy walczy ze skinheadami, którzy próbują pobić uczniów). Nie jest to klasyczny pedagog, lecz raczej „Ciocia Dobra Rada”. W odcinku *Maksymalna kontrola* szkoła zamienia się w przymusowy „obóz pracy” dla uczniów, a przynajmniej tak zostaje to podsumowane. Higienistka, widząc cierpienie dzieci, wybiera się do Ministerstwa Edukacji, by wyjaśnić tę sprawę, a w finale „uwalnia” swoich podopiecznych spod reżimu dyrektora-cyborga.

Funkcje wychowawcze szkoła realizuje w sposób dość ograniczony. Nauczycielka przede wszystkim wymaga od uczniów punktualności i karze surowo za spóźnienia (przeważnie komentuje to słowami: „Marsz na miejsce i siadaj na dupsku”). Wymusza także mówienie „dzień dobry” – co mogłoby być interpretowane jako wyraz szacunku. Nauczycielka unika wnikania się w problemy uczniów. W kilku odcinkach uczniowie przychodzą do jej domu z prośbą, by im pomogła. Robi to jednak zdawkowo i bez większego entuzjazmu. Nauczycielka wydaje się zrezygnowana, gdyż wszystkie jej starania spełniają na niczym, co zresztą sama kwituje słowami: „Totalna klęska pedagogiczna”.

8. Podsumowanie

Ani szkoła, ani nauczyciele nie są na tyle ciekawym tematem, żeby wplatać go w fabułę seriali. Interesujące jest to, że najstarsza polska telenowela, czyli *Klan*, prawie nie pokazuje szkoły bezpośrednio, mimo że część akcji związana jest właśnie ze szkołą (znaczna grupa bohaterów chodzi do szkoły i ma w tej szkole kłopoty; pojawia się też wątek romansu jednego z członków klanu – Rysia z nauczycielką). Wątek szkolny widać tutaj przede wszystkim w wypowiedziach bohaterów.

Polskie seriale telewizyjne pokazują szkołę i nauczycieli w pozytywnym świetle. Nie są akcentowane elementy, które mogłyby być interpretowane jako opresyjne. Serialowi nauczyciele są mili i sympatyczni, poświęcają się dla uczniów, traktują ich partnersko – wyraźniejsze jest powołanie niż kompetencja twardo związana, np. z nauczaniem przedmiotem.

Szkoła jest przeciętna, raczej schludna, czysta niż brudna i zaniedbana. Niedostatki widoczne są przede wszystkim w brakach nowoczesnego wyposażenia (rzutniki multimedialne, projektory, odtwarzacze DVD). Promowane wartości to koleżeństwo i współpraca.

Zupełnie inaczej przedstawia się obraz szkoły w satyrycznym serialu animowanym *Włatcy móch* – szkoła jest tu biedna, brudna i zaniedbana. Lekcje odbywają się według jednego schematu – pogadanka i odpytywanie. Nauczyciel stoi w wyraźnej opozycji wobec ucznia, jest elementem opresyjnego środowiska, jakim jest szkoła. W tej szkole występuje przemoc fizyczna i psychiczna. Jako przestrzeń życia codziennego szkoła to kraina absurdów. Paradoksalnie właśnie w tej pełnej absurdów szkole odnaleźć można wiele elementów „życiowych”, problemów i bolączek polskiej szkoły – takich jak brak wyposażenia, niedostatki nowoczesnej i wykształconej kadry, przemoc, brak kontroli, popularność jako cel życiowy uczniów itp. Warto po raz kolejny podkreślić, że sposób przedstawienia szkoły w prześmiewczym z założenia serialu *Włatcy móch* w znaczący sposób odbiega od wizerunku w „normalnych” serialach. Zdając sobie sprawę z ironicznej formy, jaką ma pełnić takie, a nie inne przedstawienie, należy zastanowić się nad tym, czy aby społeczne wzory myślenia o polskiej szkole nie są bliższe temu, co przedstawiane jest we *Włatcach móch*, niż uładowym szkołom w „normalnych” serialach.

W analizowanym materiale nie natrafiono na żadne nawiązania czy oceny reformy edukacyjnej – z wyjątkiem umiejscowienia akcji w gimnazjum i egzaminów zewnętrznych. Ten brak jest wart odnotowania, bowiem wydawać by się mogło, że reforma wpłynęła na wymiar codzienności Polaków, a więc i na widzów seriali. Omawiane w mediach informacyjnych problemy reformowanej szkoły, egzaminy gimnazjalne i maturalne, wokół których co roku wybuchają podchwytywane przez media masowe skandale – stanowić by mogły pożywkę dla serialowego świata. Tak się jednak nie dzieje. Reprezentacje szkoły i nauczycieli w serialach ukazują się w świetle naszej analizy jako „nietknięte” wpływem zmian oświatowych. Być może zmiany te są zbyt świeże i nie zdążył się jeszcze wykrystalizować nowy obraz szkoły. Przypuszczamy, że badania ludzi – widzów seriali, zwłaszcza tych, którzy mają dzieci w wieku szkolnym bądź sami związani są ze szkołą (jako uczniowie lub nauczyciele) pokazałyby wizerunek szkoły nieco inaczej. Tutaj wpływ reformy prawdopodobnie byłoby obserwowalne. Jednak te nowe wzory myślenia o szkole nie zmieniły jeszcze normatywnego schematu oczekiwań wobec szkoły i nauczycieli, wykorzystywanego przez scenarzystów, by stworzyć świat, w który można bezpiecznie i łatwo zanurzyć się dla celów rozrywkowych. W efekcie potwierdza się przyjęta na początku hipoteza, że szkoła i nauczyciel są uprawdopodobniani w polskich serialach na sposób konotacyjny, nie zaś denotacyjny. Seriale zaś raczej reprodukują istniejące reprezentacje, niż tworzą nowe.

Literatura

- I. Ang. 1985. *Watching Dallas: Soap Opera and the Melodramatic Imagination*. London: Methuen.
- D. Chandler. 1994. *The TV Soap Opera Genre and its Viewers*, za: <http://www.aber.ac.uk/media/Modules/TF33120/soaps.html>, stan z dnia 3.01.2009.
- A. Clemance. 2001. *Social Positioning and Social Representation* [w:] K. Deaux, G. Philogene (red.), *Representations of the Social: Bridging Theoretical Traditions*. Oxford: Blackwell.
- C. Geraghty. 1991. *Women and Soap Opera: A Study of Prime-Time Soaps*. Cambridge: Polity Press.
- D. Jodelet. 1984. *Representation sociale: phénomènes, concept et théorie* [w:] S. Moscovici (red.), *Psychologie sociale*. Paris: PUF.
- J. Kwiek. 2005. *Telenowela a edukacja. Stadium psychopedagogiczne*. Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM.
- S. Livingstone. 1989. *Interpretive Viewers and Structured Programs*. „The Implicit Representation of Soap Opera Characters Communication Research”, Vol. 16, No. 1.
- N. Luhmann. 2000. *The Reality of Massmedia*. California: Stanford University Press.
- I. Markova. 2000. *Amédée or how to get rid of it: Social representation from a dialogic perspective*, „Culture and Psychology”, nr 6: 4.
- R. Misiołek. 2000. *Kompetencja dydaktyczna i opiekuńczo-wychowawcza nauczycieli w zreformowanej szkole*. Mysłowice.
- S. Moscovici. 1963. *Attitudes and opinions*. „Annual Review of Psychology”, nr 4.
- R. Muszkieta. 2004. *Ocenianie osiągnięć uczniów przez nauczycieli wychowania fizycznego*, za: <http://www.wbc.poznan.pl/Content/9794/index.html>, stan z dnia 3.01.2009.
- M. Niezgoda. 2005. *Nauczyciele polscy na przełomie wieków: między misją a profesjonalizmem*. Wstępny raport z badań sondażowych. Kraków–Warszawa: ISUJ– ZNP.
- R. Robin. 1980. *Badania pól semantycznych: doświadczenia Ośrodka Leksykologii Politycznej w Saint-Cloud* [w:] H. Głowiński, *Język i społeczeństwo*. Warszawa.
- P. Sztompka. 2000. *Socjologia. Analiza społeczeństwa*. Kraków.
- M. Szumer. 2007. *Du ju spik ponglish*. „Gazeta Wyborcza” z dnia 31.01.2007.
- C. Trutkowski. 2002. *Teoria społecznych reprezentacji i jej zastosowania* [w:] M. Marody (red.), *Wymiary życia społecznego. Polska na przełomie XX i XXI wieku*. Warszawa: Scholar.
- A. Wagner. 2009. *Zaufać mediom? Analiza mechanizmów samoopisowych prasy w sytuacjach kryzysowych*. Kraków: NOMOS.
- W. Wagner, W.G. Duveen, R. Farr, S. Jovchelovitch, F. Lorenzi-Cioldi, I. Markova, D. Rose. 1999. *Theory of method of social representations*. „Asian Journal of Social Psychology” (2).
- W. Wagner, F. Elajabarietta, I. Lahnsteiner. 1995. *How the sperm dominate the ovum – objectification by metaphor in the social representation of conception*. „European Journal of Psychology” 25.
- M. Wyżlic. 2007. *Model rodziny w telenowelach Delii Fialo*. Lublin: Wydawnictwo KUL.
- Z. Żukowska. 1993. *Nauczyciel: człowiek – pedagog – specjalista*. „Wychowanie Fizyczne i Zdrowotne” 4.